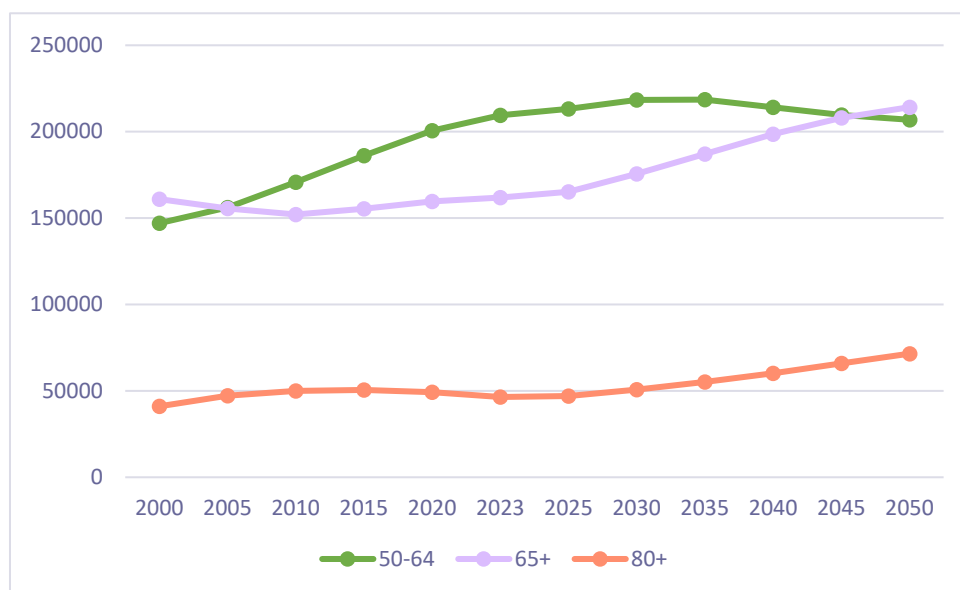

Ouderenzorg in Brussel: buurt- en wooninitiatieven als antwoord op toenemende kwetsbaarheid en diversiteit

1 Brussel, een duale en diverse ouderenstad

Met bijna 160.000 inwoners boven 65 jaar is Brussel-hoofdstad de ouderenstad bij uitstek. Hoewel gekend als jonge stad - 22% van de Brusselaars is jonger dan 18 jaar, 13% ouder dan 65 jaar - neemt in Brussel de ouderenpopulatie sinds 2010 toe. De toename is in de eerste plaats toe te schrijven aan een aankomende groep van jongsenioren, veelal met een migratieachtergrond. Toch houdt ook de vergrijzing binnen de vergrijzing in Brussel stand. Eén op drie ouderen heeft de leeftijd van 80 jaar bereikt. Dit cijfer blijft de komende decennia relatief stabiel, om - net als in Vlaanderen - vanaf 2030 weer te stijgen. De zorgnoden van deze groep zijn uiteraard manifester dan deze van jongere ouderen.

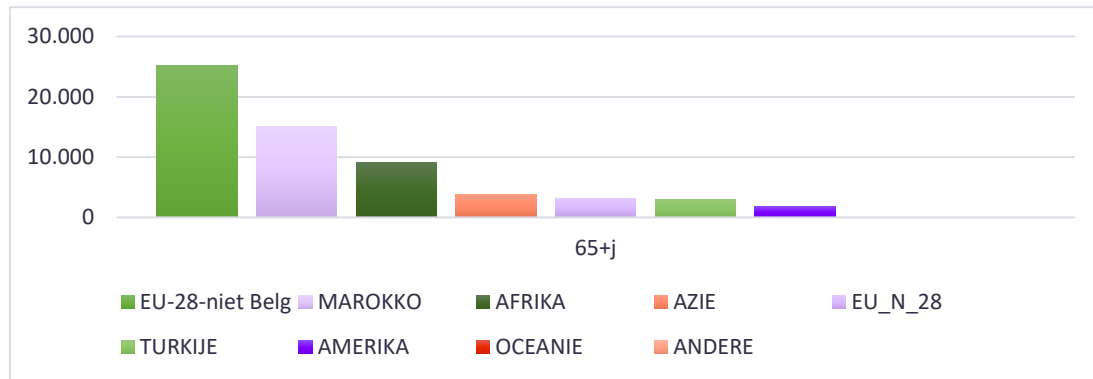
Figuur 1. Prognoses ouderenbevolking Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Bron: StatBel, 2023

De groep (aankomende) ouderen is etnisch-cultureel en sociaaleconomisch erg divers. 40% van de ouderen is niet in België geboren, de helft hiervan heeft een niet-westerse achtergrond met Marokko als belangrijkste herkomstland. De aankomende generatie ouderen, nu 50- tot 65-jarigen, is uitgesproken divers en niet enkel afkomstig van traditionele migratielanden zoals Marokko, of Turkije.

Figuur 2: Brussel ouderen 65+ niet in België geboren

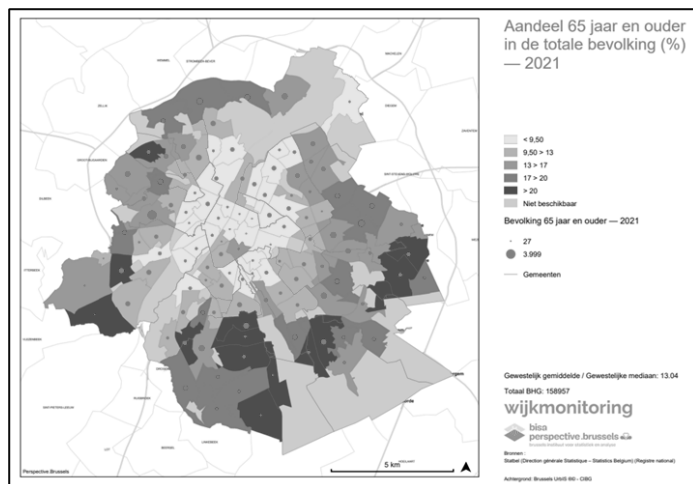
Bron StatBel, 2019

Een belangrijk deel van de Brusselse 65-plussers wordt getroffen door armoede: 13% is afhankelijk van een inkomensgarantie voor ouderen, één op drie ouderen heeft recht op een verhoogde tegemoetkoming voor geneeskundige verzorging (RVV), één op tien ouderen geeft aan om financiële redenen gezondheidszorg uit te stellen. Ook sociale armoede is een realiteit; 40% van de ouderen woont alleen.

Een niet-westerse achtergrond, een lage sociaaleconomische status, een vergevorderde leeftijd, alleen wonen; het zijn net deze factoren die het risico op fysieke, psychologische of sociale kwetsbaarheid verhogen die kenmerkend zijn voor de Brusselse ouderenpopulatie. Het profiel van de Brusselse ouderen verschuift verder naar meer etnisch-cultureel divers en sociaaleconomisch kwetsbaar, met een verhoogd zorgbehoevendheidsrisico tot gevolg.

Deze evolutie laat zich gaandeweg ook voelen in de ruimtelijke spreiding. In 2016 kende Brussel een 'jonge' eerste kroon (minder dan 9% ouderen) in en rond het centrum en een 'oude' perifere kroon (tot meer dan 20% ouderen) in de gemeenten aan de buitenrand van het gewest. De groei van de ouderenbevolking zal echter een gedeeltelijke verschuiving teweegbrengen met een daling van het aantal ouderen in de zuidoostelijke gemeenten en een grotere aanwezigheid in de dichter bevolkte wijken in het centrum, het noorden en het westen van het gewest.

Figuur 3: Aandeel en aantal 65-jaar en ouder in Brussel op wijkniveau (2021)

2 Gedeelde bevoegdheden, verdeelde beleidsaccenten in de zorg voor ouderen

Brussel kenmerkt zich niet enkel door een diverse ouderenpopulatie, maar eveneens door een divers institutioneel landschap waar de bevoegdheid over het ouderenbeleid gedeeld wordt door de Vlaamse Gemeenschap, de Franse Gemeenschapscommissie (FGC) en de tweetalige Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (GGC). Rekening houdend met de Brusselnorm waarbij 30% van de Brusselaars als doelgroep van het Vlaams beleid worden gerekend, is Brussel, na Antwerpen en voor Gent de tweede ouderenstad van Vlaanderen.

Verschillende bevoegde overheden impliceert andere beleidsaccenten. Het Brusselse beleid van GGC en FGC heeft zich jarenlang voornamelijk toegespitst op het residentieel zorgaanbod. In 2022 telde Brussel 16.992 plaatsen in een woonzorgcentrum, goed voor 10,4 bedden per 100 65-plussers (Infor-Homes, 2022). Het leeuwendeel hiervan wordt beheerd door de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, een klein aandeel – 6% van de bedden – door de Vlaamse Gemeenschap.

Brussel telt traditioneel een hoger aandeel ouderen met een laag zorgbehoevendheidsprofiel in woonzorgcentra dan in de andere gewesten. Een verklaring hiervoor ligt in de sociaal-financieel kwetsbare situatie van Brusselse ouderen. Zo zijn er bewoners die er niet bewust voor kozen om in een woonzorgcentrum te wonen, maar er terecht kwamen om sociale redenen door een cumul van problemen met hun woonst, financiën, gezondheid... Ook vinden we onder de Brusselse woonzorgcentrumbewoners jongere bewoners met een psychische/psychiatrische problematiek of handicap, als gevolg van een gebrek aan gepaste voorzieningen voor deze doelgroepen.

Woonzorgcentra op een keerpunt?

De sector kende afgelopen decennium een evolutie en schaalvergroting richting grote, meestal private, zorginstellingen gevestigd in de periferie van het gewest. De vraag rijst in hoeverre deze woonzorgcentra aansluiten bij de behoeften en financiële mogelijkheden van de huidige en toekomstige generatie ouderen. De ligging ver weg van de vertrouwde buurt, de hoge dagprijzen en het negatief imago sinds de coronacrisis en de ontoereikende diverssensitieve aanpak helpen wellicht niet om ouderen te overtuigen.

Mede door deze evolutie kampt de sector al enkele jaren met een toenemende leegstand. De bezettingsgraad daalde van 90% in 2014, naar 83% in 2019 over en dieptepunt van 72% in volle covidcrisis tot 74% tijdens het 2de kwartaal van 2022. (Iriscare). Vandaag verblijven 7 op 100 Brusselse ouderen in een woonzorgcentrum (IMA).

De malaise in de sector is niet nieuw, maar de covidcrisis stelde de reeds bestaande problemen op scherp. Er is een voelbare spanning tussen het bieden van onderdak en het verstrekken van zorg aan ouderen, tussen beschermende maatregelen en daadwerkelijke zorgverlening. Ook valt de kloof op tussen een filosofie van betekenisvolle en respectvolle ondersteuning enerzijds, en de beperkte beschikbare middelen anderzijds. Er is een groeiende erkenning voor de behoefte aan een meer inclusieve benadering, waarbij de focus ligt op het gezamenlijke welzijn van bewoners, hun naasten en het personeel. (Carbonelle, 2023)

De Brusselse overheid beseft dat een hervorming van de sector onontbeerlijk is om levenskwaliteit, zorgkwaliteit en begeleiding van ouderen vandaag en morgen te blijven verzekeren. De op til zijnde herziening van de ordonnantie betreffende de ouderenvoorzieningen legt daarom het accent op de woonzorgcentra als leefomgeving, onder meer door bijzondere aandacht te hebben voor autonomie en participatie van de bewoners, rekening houdend met de diversiteit, en in relatie met de omgeving en de buurt.

De interactie met de buurt is een focus die ook als werkingsprincipe in het Vlaams woonzorgdecreet te vinden is. De lopende hervorming van de eerstelijnszorg in Brussel sluit aan bij die visie. Met het geïntegreerd welzijns- en gezondheidsplan (GWGP) ambiëren de GGC en FGC een meer territoriale en geïntegreerde organisatie van het hulp- en zorgaanbod, geïnspireerd op de Vlaamse eerstelijnszones.

Interessant is dat de Brusselse beleidsmakers in het hernieuwde ouderenbeleid aandacht hebben voor alternatieven voor het woonzorgcentrum. Kleinschalige (intergenerationele) woonvormen, sociale assistentiewoningen en burenhulpnetwerken krijgen financiële steun van het Brussels zorgagentschap Iriscare als pilootprojecten in de ouderenzorg. We komen hier verder op terug.

Onderschat potentieel van thuiszorg

Zolang het vizier voornamelijk gericht was op de residentiële sector, raakte de thuiszorg uit beeld. Het gesubsidieerde urencontingent gezinszorg van de FGC en GGC bleef gedurende tien jaar ongewijzigd, met pas sinds de covidcrisis een kleine uitbreiding. Het feit dat het urencontingent quasi volledig is ingevuld, doet echter vermoeden dat de vraag groter is dan het aanbod. In tegenstelling tot Vlaanderen hanteren noch GGC, noch de FGC een programmatie gebaseerd op de projectie van de (oudere) bevolking. Mochten we de Vlaamse programmatie doortrekken naar de volledige Brusselse populatie, dan bedraagt het aantal gepresteerde uren van alle overheden samen slechts 47% van deze (hypothetische) programmatie, terwijl dit in Vlaanderen 67% bedraagt. Dit wijst op een aanzienlijk onbenut groeipotentieel aan thuiszorg in Brussel. De Vlaamse diensten voor gezinszorg zijn eveneens in Brussel actief, maar slagen er slechts moeilijk in om hun marktaandeel uit te breiden. Het minder bekend zijn van het Vlaamse aanbod, het divers en kwetsbaar profiel van de doelgroep en de aanzienlijk hogere gebruikersbijdrage in vergelijking met de diensten van GGC en FGC spelen hen wellicht parten. (Kenniscentrum WWZ).

De gezondheidsenquête van 2018 bevestigt dat Brusselse ouderen minder beroep doen op thuiszorg en -hulp (22% van de 65-plussers tegenover 26% in Vlaanderen). Er zijn vooral significante verschillen naargelang het opleidingsniveau: laagopgeleiden doen slechts half zo veel beroep op thuiszorg (17,2%) als hoogopgeleiden (32,6%); inwoners van gemeenten met een laag mediaan inkomen maken minder intens en minder frequent gebruik van gezinshulp. (Observatorium). Niet enkel thuishulp scoort in Brussel lager dan in Vlaanderen, ook de thuisverpleging. Opmerkelijk is dat de ouderen boven 85 jaar in Brussel aanzienlijk minder gebruik maken van het woonzorgcentrum (9,6% van de mannen, 18,7% van de vrouwen) of thuisverpleging (10,2% van de mannen, 12,3% van de vrouwen) dan hun leeftijdsgenoten in Vlaanderen en het arrondissement Antwerpen waar 25% van de vrouwen ouder dan 85 in een woonzorgcentrum verblijft en respectievelijk 26% (Vlaanderen) en 18% (Arrondissement Antwerpen) beroep doet op thuisverpleging. (IMA atlas)

Aan Vlaamse zijde ligt het zwaartepunt van de woonzorgvoorzieningen in Brussel niet bij de woonzorgcentra of gezinszorg, maar bij de lokale dienstencentra. Met negentien centra gespreid over dertien gemeenten beschikt de Vlaamse Gemeenschap over een netwerk van lokaal verankerde diensten- en ontmoetingsplaatsen. Ze vormen een belangrijke aanvulling in het zorgaanbod, vooral omdat de andere gemeenschapsoverheden dergelijke werkingen – met uitzondering van enkele dagcentra - niet erkennen of subsidiëren. Gezien hun Vlaams karakter zijn de lokale dienstencentra, in tegenstelling tot hun collega dienstencentra in Vlaanderen, niet ingebed in een (tweetalig) lokaal bestuur, maar functioneren ze als kleine, autonome vzw's. Ondanks de financiële steun van de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC) overstijgen de verwachtingen die met hun buurtgerichte aanpak gepaard gaan (outreaching werken, burenhulp versterken, laagdrempelige diensten en activiteiten aanbieden, een veilige ontmoetingsplaats zijn voor een zeer divers groep ouderen) de draagkracht van deze kleine organisaties. Hierdoor blijven kansen onbenut om in te spelen op lokale noden en mogelijkheden tot samenwerken in de buurt en op een performant partnerschap in de territoriale benadering van welzijn en zorg zoals uitgetekend in het GWGP.

3 Buurtgerichte initiatieven: verbindende kracht in een veranderende stad

Gehechtheid aan of vervreemding van de buurt

De betekenis van de eigen woning en buurt wordt groter naarmate mensen ouder worden. Ouderen brengen het grootste deel van de dag thuis en in de nabije omgeving door. Ze zijn erg gehecht aan hun woning en hun buurt. De bereidheid tot verhuizen is klein, ook al is het huis niet aangepast en laat het comfort te wensen over. De stad leent zich in principe uitstekend voor langer thuis wonen van ouderen: de nabijheid van diensten en zorgvoorzieningen, winkels en voorzieningen op wandelafstand, een goed functionerend openbaar vervoer, het rijk aanbod aan verenigingen of cultuurbeleving... Ouderen benoemen dit als troeven en sterktes van de stad.

Maar buurten zijn continu in verandering: vertrouwde gezichten vallen weg, kennissen verhuizen, nieuwe burens komen zich vestigen. Lokale diensten en handelaars verdwijnen en maken plaats voor snackbars, trendy winkels of tattooshops, of leegstand. Oudere en kwetsbare bewoners die al langer in de wijk wonen, hebben het gevoel dat ze nog maar weinig invloed hebben en steeds meer vervreemden van hun buurt en hun burens; ze voelen zich ongezien in de stad, de drukte en het

onveiligheidsgevoel houdt hen meer binnen dan ze zelf zouden wensen. Deze vervreemding kan lijden tot een verschraling van contacten en het sociaal netwerk.

Nochtans vormen deze netwerken precies een cruciale buffer tegen vereenzaming. Ouderen of mensen die nood hebben aan ondersteuning in hun dagelijks leven, zijn immers steeds meer aangewezen op hun buurt: door verminderde mobiliteit, moeilijke verplaatsing wordt de actieradius kleiner. Een winkel, dienst of helpende hand dicht in de buurt wordt dan erg belangrijk voor het dagelijks leven.

Tegelijkertijd tekent zich een dualisering af. De aankomende generatie ouderen heeft het financieel niet breed; aangepast wonen in een betaalbare huisvesting is voor velen een onbereikbare droom. Er zijn toenemende ongelijkheden in de ouderenpopulatie en spanningen tussen verschillende leeftijdsgroepen, met grote verschillen tussen wijken en buurten wanneer het gaat om seniorvriendelijkheid.

Buurten als dragers van oplossingen

Ouderen en kwetsbare bewoners zijn niet alleen slachtoffers van hun veranderende omgeving, ze zijn ook dragers van oplossingen en actieve bewoners die een bijdrage kunnen leveren aan het welzijn in hun buurt. Enkele Brusselse projecten toonden zich de wegbereiders van een andere aanpak die de nadruk legt op de ouderen zelf als centrale actoren en op de verbinding met de buurt en bewoners.

De burenhulpnetwerken van Accolage bijvoorbeeld stimuleren het 'kleine helpen'. Het uitgangspunt luidt dat iedereen hulp kan vragen of aanbieden. In deze aanpak is er geen sprake van de vrijwillige helper enerzijds en de geholpen oudere anderzijds, maar van gelijkwaardige deelnemers aan het netwerk. De wederkerigheid staat bij Accolage centraal. Een oudere die hulp vraagt, kan later zelf de hulpbieder zijn, hoewel dit in de praktijk vaak omgekeerd loopt: iets kunnen betekenen voor een ander blijkt een hefboom om de eigen vraagverlegenheid te kunnen overwinnen. De naam Accolage verwijst naar een term uit de wijnbouw: het hechten (van wijnranken) om beter te kunnen groeien; een mooie metafoor voor dit project dat ertoe bijdraagt dat oudere mensen veerkrachtiger worden in hun verbondenheid met elkaar.

De vragen of hulpverzoeken worden doorgegeven aan de antennebegeleiders. Zij bekijken wat mogelijk is en zoeken de juiste partij. Buurtbewoners worden dan aan elkaar gekoppeld in duo's of trio's. Alles staat in het teken van verbondenheid, contact en uitwisseling, tussen jong en oud en tussen verschillende talen en culturen, tussen informele en formele actoren. Deze netwerken zijn in de eerste plaats fysieke netwerken die zich in hoofdzaak richten op kwetsbare, vereenzaamde ouderen. De begeleiders zorgen voor de verdere ondersteuning van de koppeling en bewaken de wederkerigheid. Ze nemen een belangrijke signaalfunctie op en vormen als het ware de 'ogen en oren' op het terrein. Treffen ze ouderen in een precare situatie, dan informeren ze hen over hun rechten en verwijzen ze hen door naar de juiste instantie (thuiszorg, ziekenfonds, sociale dienst).

Accolage startte in 2013 en is intussen in dertien Brusselse buurten actief, buurten die aanzienlijk van elkaar verschillen in profiel van (oudere) bewoners, aanwezige diensten en netwerken. De toepassing van de algemene werkingsprincipes loopt daarom niet overal identiek. De antennes van Accolage liggen gespreid over buurten met elk hun culturele en socio-economische eigenheid en kenmerken

die de werkwijze van de burenhulpnetwerken zelf beïnvloeden: de vertrouwdheid of eerder terughoudendheid van de buurtbewoners ten aanzien van professionele diensten, een meer individualistische dan wel collectivistische gemeenschapscultuur, de draagkracht van het netwerk en de intensiteit aan ondersteuning die nodig zijn om het draaiende te houden, de impact van taalverschillen en taalbarrières. Burenhulpnetwerken opzetten en actief houden verloopt anders in een dichtbevolkte, diverse en multiculturele buurt dan in een meer homogene residentiële wijk. Telkens is het tasten naar de eigenheid en mogelijkheden van buurt. Om hier zo goed als mogelijk op in te spelen, wordt steeds samengewerkt met lokale partners als uitvalsbasis en ankerpunt, bijvoorbeeld voor de wekelijkse permanenties. Het vinden en bereiken van geïsoleerde ouderen blijft overal een opgave. Hier loont de samenwerking met professionals zoals medewerkers van lokale dienstencentra of thuiszorgorganisaties, stadswachten, maatschappelijk werkers van het OCMW, huisartsen of apothekers, evenals de toenemende naamsbekendheid van de Accolage-netwerken in de betrokken buurten, mede dankzij de outreach-acties, permanenties, aanwezigheid op straat, affiches in woonblokken ...

De aanpak kan op veel enthousiasme en bijval rekenen, bij de betrokken ouderen en buurtbewoners uiteraard, maar eveneens bij partnerorganisaties en overheden. Het sluit dan ook naadloos aan bij de principes van zorgzame buurt. Toch is het niet vanzelfsprekend om voldoende financiële basis te vinden voor het draaiend houden van deze antennes, laat staan te komen tot bestendiging en opschaling. De praktijk leert dat professionele ondersteuning van dergelijke netwerken onontbeerlijk is wil het zijn doel niet voorbijstreven, namelijk het verbinden van kwetsbare en vereenzaamde ouderen. Zonder professionele steun lukt het niet om een netwerk levend te houden. De lokale besturen en projectdragers zijn bereid om de start van een antenne financieel te steunen, maar dit doortrekken op lange termijn blijkt vaak een pijnpunt. Sinds twee jaar kan Accolage als pilootproject rekenen op financiering van Iriscare dat perspectieven opent naar structurele erkenning en financiering van burenhulpnetwerken in Brussel, maar ook met dit vooruitzicht zal Accolage moeten kunnen blijven rekenen op bijkomende projectmiddelen en private financiering.

Participatieve buurtzorg in de Brabantwijk

De Brabantwijk is een dichtbevolkte en ruwe wijk in de schaduw van het Brusselse Noordstation. Met zijn multicultureel en socio-economisch kwetsbaar karakter is dit een van de arme buurten van de zogenaamde 'eerste kroon'. Er is een gebrek aan openbare ruimte en de woonkwaliteit is er algemeen genomen slecht. Door de confrontatie tussen verschillende bevolkingsgroepen in de buurt, drugsverkoop, prostitutie, vandalisme en vuil, heerst een gevoel van onveiligheid. Kortom, geen gemakkelijke leefomgeving voor de tweeduizend ouderen die in deze wijk leven, waarvan velen met een niet-westerse migratieachtergrond. Net deze buurt is het decor van een heel dynamische samenwerking en participatieve buurtzorg voor ouderen. Reeds een tiental jaren geleden opende het Bilobahuis zijn deuren, een solidaire en sociale woongemeenschap voor ouderen met 15 appartementen, een gemeenschappelijke zaal en een ontmoetings- en activiteitencentrum. Sinds enkele jaren is in de wijk het Citisen-netwerk actief. Citisen ging in 2018 van start als één van de drie pilootprojecten geïnitieerd door de GGC met als doel het kwaliteitsvol thuiswonen van ouderen te ondersteunen door een buurtgerichte aanpak en betere samenwerking tussen formele en informele actoren in de detectie en ondersteuning van ouderen. (Mahieu, 2022).

Op basis van de sociale en culturele dynamieken werd de wijk opgedeeld in drie zones waar telkens een antenne werd ingeplant bij een bestaande organisatie. Deze drie buurtantennes vormen de spil van het netwerk. Zij zijn de herkenningspunten waar ouderen en hun omgeving terecht kunnen voor een babbel, wat steun of een vraag. Een duo (professional en vrijwilliger) staat in voor de permanenties. Senioren worden er warm onthaald, vinden er informatie of worden in contact gebracht met de diensten uit de omgeving die deel uitmaken van het Citisennetwerk: verenigingen, sociale diensten, zorgverleners ... maar evenzeer de hamam waar veel ouderen met hun dochters naar toe gaan. Omgekeerd zijn de antennes ondersteunend voor de zorgprofessionelen, bijvoorbeeld in het helpen uitklaren en begrijpen van de soms complexe leefcontext van de oudere. Maandelijks vinden er informatie- en sensibiliseringsacties plaats die gericht zijn op de ouderen, hun mantelzorgers of de zorgprofessionelen.

De detectie van geïsoleerde en kwetsbare ouderen in de wijk is mede het werk van vrijwilligers. Deze geëngageerde burgers uit de diverse gemeenschappen zetten hun affiniteit met de taal en cultuur van de ouderen in om hun vertrouwen te winnen. Ze staan in verbinding met de buurtbewoners, elk met een eigenheid en relatie tot een (taal)gemeenschap. Meermaals per week gaat een groepje vrijwilligers op pad in de buurt om in contact te komen met ouderen of mantelzorgers, en ook met handelaars. Ze houden stelselmatig bij hoeveel mensen bereikt werden en doorverwezen, maar eveneens welke moeilijkheden ze hebben ondervonden om zodoende de aanpak te verbeteren en te verfijnen. De vrijwilligers vormen een onmisbare schakel in het bereiken en toeleiden van kwetsbare ouderen.

Het Citisen-netwerk put zijn kracht en succes uit een gemeenschapsgerichte aanpak met een grote betrokkenheid van formele actoren en buurtbewoners (Seneval). Ook hier zijn de buurt en de vrijwilligers constant in beweging, staan veel professionele diensten onder druk en blijft het een opgave om de betrokkenheid en partnerschappen levend te houden.

Intercultureel en intergenerationeel samenwonen

In hartje Brussel, midden in de Anneessenswijk ligt Casa Viva, een solidair woonproject waar kwetsbare ouderen en jonge gezinnen sinds 2018 samenwonen. Op het gelijkvloers van het gebouw is het lokaal dienstencentrum Forum gevestigd. In de erboven gelegen verdiepingen zijn twaalf woningen voor gezinnen en ouderen, met en zonder migratieachtergrond. Zeven woningen zijn toegankelijk voor bewoners in een rolstoel. De huurprijzen zijn aangepast aan mensen met een laag inkomen. LivingStones CV is eigenaar van het gebouw, sociaal verhuurkantoor Baita staat in voor het beheer. Dit Brussels woonproject is samen met de bewoners ontwikkeld. Gedurende twee jaar gingen LD³ vzw en Saamo Brussel aan de slag met bewoners uit de Anneessenswijk. Samen dachten ze na over hun noden, verwachtingen en mogelijkheden en over hoe ze wilden samenleven. De evenwichtige mix van verschillende leeftijden en achtergronden en het feit dat de bewoners elkaar al kenden voordat ze in Casa Viva kwamen wonen, zijn de troeven van het woonproject. Tijdens workshops schreven ze in een charter wat het voor hen betekent om samen te leven. In Casa Viva leiden de bewoners hun eigen leven, ieder in zijn eigen woning. 's Avonds en in de weekends mogen ze gebruik maken van de ruimten van het lokaal dienstencentrum. Regelmatig komen bewoners samen in de gemeenschappelijke keuken of de gedeelde moestuin op het dak. Het is een hechte gemeenschap waar jonge gezinnen helpen in het huishouden van de ouderen, of de ouderen kinderen helpen met hun huiswerk. De combinatie van een woonproject met een lokaal

dienstencentrum zorgt voor een optimaal gebruik van de ruimte en stimuleert een goede wisselwerking. Enkele bewoners zetten zich in als vrijwilliger in in het lokaal dienstencentrum, omgekeerd begeleidt LDC Forum de bewoners waar nodig, bijvoorbeeld wanneer er spanningen zijn, administratieve vragen of technische problemen opduiken.

Heel recent werd een ander woonproject ingehuldigd, ditmaal in de Passerstraat in Anderlecht. Ook hier was een lokaal dienstencentrum één van de drijvende krachten achter het initiatief. LDC Cosmos bracht de groep van bewoners samen, op een Syrisch gezin na allemaal mensen van Sub-Saharaanse origine. Zes alleenstaande oudere vrouwen, vier gezinnen en twee alleenstaanden wonen er samen als goede burens. Ze beschikken over een gemeenschappelijke ruimte en op het gelijkvloers is het Vlaams-Afrikaans Huis Kuumba gevestigd. Het project beantwoordt aan de noden van een specifieke doelgroep: alleenstaande Afrikaanse vrouwen. LDC Cosmos bereikte hen via hun werking en kon in samenwerking met De Overmolen en het Kenniscentrum Welzijn, Wonen, Zorg het project realiseren. Sinds alle bewoners ingetrokken zijn en het gelijkvloers operationeel is, wordt werk gemaakt van groepsbegeleiding in functie van een solidaire woongemeenschap.

Bovengenoemde woongemeenschappen - Het MaisonBilobaHuis, Casa Viva en het project in de Passerstraat - zijn slechts enkele voorbeelden van recente alternatieve woonvormen voor ouderen in Brussel. Als woonproject met een sociaal oogmerk combineren ze betaalbaarheid van wonen met kwaliteit en comfort van private woningen én leven in gemeenschap. Kenmerkend voor deze drie is dat ze gelegen zijn in kansarme en diverse buurten en onomwonden gericht zijn naar een kwetsbare doelgroep van ouderen met een migratieachtergrond. Door samen te werken met welzijns- of socio-culturele organisaties wordt het samen leven in diversiteit ondersteund en bewaakt.

De drie Brusselse Abbeyfieldhuizen hebben wat dat betreft een ander karakter. Deze huizen gelegen in minder diverse wijken van respectievelijk Etterbeek (Entre Voisins, geopend in 2004), Watermaal-Bosvoorde (Martin-Pêcheur, geopend in 2008) en Neder-Over-Heembeek (Ithaka, geopend in 2018) tellen elk een tiental appartementen bestemd voor alleenstaande 60-plussers. Voor elk huis is er een vzw opgericht die over het gebouw beschikt via erfpacht. De vzw's verhuren de studio's en appartementen aan de bewoners. Abbeyfield zorgt voor de toeleiding van bewoners en de begeleiding in de startfase van elk huis. Alle bewoners zijn lid van de vzw van hun huis en bepalen samen met externe bestuurders het reilen en zeilen en de instroom van nieuwe bewoners. Ieder huis heeft een eigen ontstaansgeschiedenis en huiscultuur waarbij bewoners in volle autonomie voor elkaar en voor hun huis zorgen. Van bij de aanvang waakt Abbeyfield Belgium over een gezonde mix van bewoners aangaande leeftijd en gender. De Abbeyfieldhuizen verwelkomen nieuwe bewoners via coöptatie; de bestaande groep bewoners keurt de intrede van een nieuwe kandidaat samen goed, rekening houdend met een evenwichtige samenstelling van en goede dynamiek binnen de groep. Ze worden daarbij begeleid door de organisatiemedewerkers en vrijwilligers, wat onontbeerlijk is. In Abbeyfieldhuizen is plaats voor zelfredzame ouderen en helpen de bewoners elkaar met eventuele eerste zorgvragen, hoewel het nooit de bedoeling is om elkaar te verzorgen.

Sinds 2003 zijn intergenerationeel wonen en solidair wonen – twee vormen van collectief wonen – opgenomen in de Brusselse wooncode (Art. 2 § 1 25° en 26°) waar ze een duidelijke definitie en criteria hebben verkregen. Een erkenning van deze woonvormen is positief, want het ondersteunt initiatiefnemers in het opzetten van zulke projecten. Financiële ondersteuning is echter niet vanzelfsprekend. Initiatieven kunnen beroep doen op (proces)ondersteuning door de erkenning als

VIH's (Vereniging voor Integratie via Huisvesting). Met uitzondering van Abbeyfield Belgium, heeft geen van de projecten deze erkenning. Op zich is dat niet opmerkelijk, want het statuut van VIH wordt in het gewest enkel toegekend aan organisaties en niet aan individuele projecten.

4 Besluit

Brussel staat voor de uitdaging om de ouderenzorg aan te passen aan de groeiende diversiteit en kwetsbaarheid van de vergrijzende bevolking, en dit binnen een complex institutioneel landschap met gedeelde bevoegdheden. Er groeit een bewustzijn dat een herziening van de sector noodzakelijk is, waarbij alternatieve benaderingen zoals kleinschalige woonvormen en buurtinitiatieven als onderdeel van de oplossing worden gezien.

Buurtgerichte initiatieven tonen zich al als verbindende kracht in deze veranderende stad. Of het nu gaat om de burenhulpnetwerken van Accolage, het Citisennetwerk in de Brabantwijk of de collectieve woongroepen. In elk van deze initiatieven staan ouderen centraal. Met onmisbare steun van professionals en vrijwilligers geven zij vorm aan wat voor hen betekenisvol is: een zorgzaam netwerk en een veilige, comfortabele plek om te wonen.

Olivia Vanmechelen, Luc Lampaert – 19/12/2023

Bronnen

Accolage, Jaarverslag 2022

Carbonnelle S. (leid.), Kodeck A., Mahieu C., Vanmechelen O. (2023). *Covid, een beproeving voor de woonzorgcentra in het Brussels Gewest. Een kwalitatieve studie onder het personeel, de bewoners en hun naasten*. Brussel: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad.

Kenniscentrum WWZ, *Dossier (Vlaamse) thuiszorgdiensten in Brussel*, 2023 (niet gepubliceerd)

Lampaert L., Degraeve L. (2022), *Brusselse collectieve woonvormen met sociaal oogmerk*, Brussel: Kenniscentrum WWZ.,

Mahieu C, Verté D, Amerijckx G, Verté E, Koumba R-J, Steurs M (2022) *Evaluatie van een geïntegreerd en buurtgericht hulp- en zorgmodel om senioren te helpen langer thuis te blijven wonen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*. Centre de recherche interdisciplinaire en Approches sociales de la santé, Université libre de Bruxelles; Belgian Ageing Studies, Vrije Universiteit Brussel; Vakgroep Huisartsgeneeskunde en chronische zorg, Vrije Universiteit Brussel. Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad. .

Maison Biloba Huis, Projet Citisen. Rapport d'activités 2022

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad. *Ouderen in het Brussels Gewest: Overzicht van hun welzijns- en gezondheidstoestand en het opvang- en huisvestingsaanbod*. Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, Brussel, november 2022

Perspective.brussels (2022), *Collectieve woonprojecten met sociaal oogmerk in het Brussels gewest*, Brussel.